

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

FORMATION OF PEDAGOGICAL TOLERANCE OF FUTURE TEACHERS OF PROFESSIONAL EDUCATION BY MEANS OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION: THEORETICAL BASIS OF RESEARCH

Здійснено загальну характеристику засадничих теоретичних основ дослідження формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції. З'ясовано, що серед пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної системи професійної освіти є вдосконалення теоретичної та практичної підготовки майбутніх педагогів. Сучасне суспільство має фундаментальну освітню потребу в формуванні всебічно розвинутої особистості, з високим інтелектуально-творчим потенціалом і глобальним мисленням. Узагальнено, що введення поняття «педагогічна толерантність» до наукового тезаурусу зумовлено такими факторами: різноманітністю та варіативністю трактування категорії «толерантність» у вітчизняній літературі; специфікою дискурсу вітчизняної науки: поняття «толерантність» традиційно семантично близьке до понять «культура світу», «полікультурність», «міжкультурний» діалог; специфічними вимогами до професійно важливих якостей педагога професійної освіти, які зумовлюються спеціальним змістом та спрямованістю педагогічної діяльності. Установлено, що одним із пріоритетних напрямів педагогічної освіти має стати формування професійно важливих особистісних якостей майбутнього педагога професійної освіти, зокрема, його педагогічної толерантності. До переліку теоретичних засад дослідження формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції належить зміст феномену «педагогічна толерантність», яка витлумачується як особистісна якість і принцип діяльності педагога, які полягають у визнанні цінності і вираженні поваги до відмінностей між суб'єктами освітнього процесу, визнання права «іншого» на інакшість, відмову від бажання змінити його за своїм зразком, умінні адекватно розуміти «іншого» і прагнення будувати демократичні взаємини з усіма суб'єктами освітнього процесу; положення сучасних нормативно-правових актів, де наголошується на необхідності трансформації усталених поглядів щодо підготовки майбутніх педагогів у ЗВО; концептуальні підвалини організації освітнього процесу у вищій школі; ключові постулати впровадження та реалізації міждисциплінарної інтеграції в дидактичних реаліях освітнього процесу ЗВО.

Ключові слова: толерантність, майбутній педагог професійної освіти, професійна підготовка, теоретичні засади, педагогічна толерантність, міждисциплінарна інтеграція.

A general description of the basic theoretical foundations of the study of the formation of pedagogical tolerance of future teachers of professional education by means of interdisciplinary integration was carried out. It was found that among the priority areas of modernization of the domestic professional education system is the improvement of theoretical and practical training of future teachers. Modern society has a fundamental educational need for the formation of a comprehensively developed personality, with high intellectual and creative potential and global thinking. In general, the introduction of the concept of "pedagogical tolerance" to the scientific thesaurus is due to the following factors: the diversity and variability of the interpretation of the category "tolerance" in the domestic literature; the specificity of the discourse of domestic science: the concept of "tolerance" is traditionally semantically close to the concepts of "world culture", "multiculturalism", "intercultural dialogue"; specific requirements for the professionally important qualities of a teacher of vocational education, which are determined by the special content and focus of pedagogical activity. It was established that one of the priority directions of pedagogical education should be the formation of professionally important personal qualities of the future teacher of vocational education, in particular, his pedagogical tolerance. The list of theoretical foundations of research on the formation of pedagogical tolerance of future teachers of professional education by means of interdisciplinary integration includes the content of the phenomenon "pedagogical tolerance", which is interpreted as the personal quality and principle of the teacher's activity, which consist in recognizing the value and expressing respect for the differences between the subjects of the educational process, recognition of the right of the "other" to be different, rejection of the desire to change it according to one's model, the ability to adequately understand the "other" and the desire to build democratic relations with all subjects of the educational process; the provisions of modern normative legal acts, which emphasize the need to transform established views regarding the training of future teachers in higher education institutions; conceptual foundations of the organization of the educational process in higher education; key postulates of implementation and implementation of interdisciplinary integration in the didactic realities of the educational process of higher education.

Key words: tolerance, future teachers of professional education, professional training, theoretical foundations, pedagogical tolerance, interdisciplinary integration.

УДК 378.786;34/98
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.29>

Дідур А.В.,
аспірант
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вітчизняна освіта впродовж останніх років перебуває на стадії тотального реформування

й удосконалення. Серед пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної системи професійної освіти є вдосконалення теоретичної та практичної

підготовки майбутніх педагогів. Сучасне суспільство має фундаментальну освітню потребу в формуванні всебічно розвинутої особистості, з високим інтелектуально-творчим потенціалом і глобальним мисленням.

Така ситуація зумовлена кардинальними змінами, що відбуваються в системах вищої й середньої освіти України й висувають нові вимоги до суб'єктів освітньої діяльності; зростанням соціального і педагогічного значення проблеми формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти, фахова діяльність яких прогнозує гармонійний розвиток особистості, формування її ідеалів і цінностей. Процеси глобалізації кристалізують перед сучасною освітньою спільнотою нові завдання щодо формування такої особистості педагога професійної освіти, яка володіла б толерантністю, була готовою і здатною жити і конструктивно діяти в різноманітному професійному світі. Її формування перетворюється для вітчизняної вищої освіти на стратегічно значущу мету, і тому проблема дослідження сутності поняття «толерантність» актуалізує пошук її філософських та психолого-педагогічних підвалин. Крім того, як слушно підкреслює А. Горянська «важливість дослідження толерантності як важливої особистісної та професійної якості майбутніх учителів, у тому числі професійної освіти, зумовлюється покладеною на сучасного педагога суспільною місією виховання культури діалогу і взаємної поваги, що потребує від нього розвинених компетенцій з конструктивної побудови взаємин, збереження свободи, гармонії та цілісності внутрішнього світу своїх учнів і вихованців. Необхідність демократизації стосунків між суб'єктами освітнього процесу актуалізує теоретичні дослідження основ толерантності та створення спеціальних технологій, здатних ефективно протистояти агресії й насильству, сприяти успішній соціальній адаптації особистості в плюралістичному світі» [6, с. 189].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про той факт, що дослідники виявляють інтерес до проблематики професійної підготовки майбутніх педагогів, в тому числі професійної освіти, адже вивчають різноманітні аспекти фахового навчання студентів педагогічних ЗВО (Н. Бібік, О. Біда, М. Вашуленко, Л. Волик, Л. Зімакова, О. Кіліченко, Л. Коваль та ін.). Водночас знаходимо численні наукові публікації, що спрямовані на вирішення проблеми формування професійної толерантності майбутніх педагогів. Зокрема Н. Бирко звернув свої наукові пошуки на вивчення питання підготовки майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи [1]. О. Біда дослідила толерантність як комплексну особистісну та професійну якість майбутнього вчителя початкових класів [2]. Узагальнення проблеми

формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях відображено в напрацюваннях О. Волошиної [3], Г. Люльки [8] та ін. Цінними видаються дослідження І. Волощук та А. Вакуліної, котрі конкретизували засадничі постулати розвитку толерантних якостей майбутніх вчителів в системі фахової підготовки [4]. Своєю чергою Ю. Гордієнко виокремив педагогічні умови формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи [5]. Розширює наукові горизонти досліджуваної проблематики парадигма толерантності в напрацюваннях А. Горянської, котра пропонує проблему толерантності розглядати в контексті особистісної зрілості студентів педагогічних спеціальностей [6]. Натомість В. Делянченко розробив педагогічну модель процесу формування толерантності у майбутніх соціальних педагогів [7]. В контексті концептуальних змін системи середньої освіти України О. Максимова проаналізувала позицію толерантності вчителя НУШ [9]. Тоді як А. Молчанова трактує толерантність як ціннісну основу професійної діяльності педагога [10]. Разом з тим, питання конкретизації теоретичних засад формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції залишилось поза межами наукових розвідок сучасних дослідників.

Тому метою статті визначено загальну характеристику засадничих теоретичних основ дослідження формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Зміни в концептуальних основах та змісті сучасної освіти в Україні зумовлюють соціальну потребу в підготовці нового покоління педагогів, зокрема професійної освіти: конкурентоспроможних, креативних, соціально адаптованих та ініціативних, здатних до професійного зростання, саморозвитку, здатних удосконалювати власну освітню діяльність відповідно до потреб держави і громади, опанувати педагогічні інновації, застосовувати інтерактивні педагогічні технології. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів педагогічної освіти має стати формування професійно важливих особистісних якостей майбутнього педагога професійної освіти, зокрема, його педагогічної толерантності. Про це, зокрема, йдеться в таких державних нормативно-правових документах освіти, як Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. (2015 р.), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.),

Закон України «Про освіту» (2017 р.) та інших нормативно-правових документах, де наголошується на необхідності трансформації усталених поглядів щодо підготовки майбутніх педагогів у ЗВО.

Вивчення наукової літератури дало змогу підсумувати, що сучасне уявлення про толерантність базується на напрацюваннях провідних філософів та психологів, найважливішою спільною думкою яких є визнання толерантності загальною цінністю та основним компонентом миру та згоди між різними соціальними групами. Так, Г. Люлька [8], вивчаючи проблему педагогічної толерантності як професійної якості сучасного вчителя підкреслює, що феномен толерантності пов'язаний із внутрішнім відчуттям людиною власної свободи, що дозволяє їй самостійно визначити свою позицію у сфері людських, в тому числі професійних, відносин [8, с. 435].

Крім того, Н. Бирко зазначає, що зміст категорії «толерантність» формувався впродовж багатьох століть у різних культурах, унаслідок чого має різні смислові відтінки [1]. В загальному розумінні термін «толерантність» походить від латинського дієслова *tolero* («нести», «тримати», «терпіти»). Зазначимо, що популярності дефініція «толерантність» набула в англійській інтерпретації – *tolerance* – де вона означає «допускати». Сьогодні окресленій категорії властивий широкий діапазон інтерпретацій у різних мовах. У світлі сказаного цінною вважаємо думку Ю. Гордієнко, що оскільки проблема толерантності є міждисциплінарною, поняттю толерантність властивий широкий діапазон смислового навантаження [5]. Нині феномен толерантності в рамках педагогічного знання, так само як у філософії та психології, витлумачується як соціокультурна основа ненасильства [1, с. 10].

Погоджуємось з думкою А. Горянської, згідно якої «дискурс толерантності в науковій літературі свідчить про те, що змістовні смисли цього поняття різноманітні й широкі, а загальний концептуальний підхід до її визначення поки що не знайдений. Серед існуючих на даний момент підходів найбільш пріоритетними методологічними орієнтирами для розвитку толерантності майбутнього вчителя є ціннісно-смисловий, екзистенційно-гуманістичний та діалогічний, що об'єднані ідеєю внутрішньої трансформації суб'єктів, а не лише відтворення толерантності у людських стосунках» [6, с. 190].

Введення поняття «педагогічна толерантність» до наукового тезаурусу зумовлено такими факторами: різноманітністю та варіативністю трактування категорії «толерантність» у вітчизняній літературі; специфікою дискурсу вітчизняної науки: поняття «толерантність» традиційно семантично близьке до понять «культура світу», «полікультурність», «міжкультурний діалог»; специфічними вимогами до професійно важливих якостей

педагога професійної освіти, які зумовлюються спеціальним змістом та спрямованістю педагогічної діяльності.

Очевидно, що до переліку теоретичних засад дослідження формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції належить зміст феномену «педагогічна толерантність», яка витлумачується як «особистісна якість і принцип діяльності педагога, які полягають у визнанні цінності і вираженні поваги до відмінностей між суб'єктами освітнього процесу (педагогами, учнями, їх батьками, адміністрацією), визнання права «іншого» на інакшість, відмову від бажання змінити його за своїм зразком, умінні адекватно розуміти «іншого» і прагненні будувати демократичні взаємини з усіма суб'єктами освітнього процесу» [3, с. 5].

В сучасних умовах можливостей освітнього процесу вища школа володіє всіма необхідними ресурсами для формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти. Проте й досі використовується дещо стереотипний підхід до організації професійного навчання майбутніх педагогів в нових соціокультурних й соціально-економічних умовах. Відтак нівелюється вагомість змісту низки дисциплін, які вивчають майбутні педагоги професійної освіти у ЗВО. Вивчення робочих програм дисциплін, які згідно навчальних планів, вивчають майбутні педагоги професійної освіти засвідчило, що низка дисциплін циклу гуманітарної, соціально-економічної, природничо-наукової, професійної та практичної підготовки студентів містить значний інформаційний потенціал для формування педагогічної толерантності. Дидактичні можливості поетапного взаємопов'язаного вивчення психологічних, деонтологічних, культурологічних, етичних відомостей у ЗВО є передумовою застосування засобів *міждисциплінарної інтеграції*, ключові постулати впровадження та реалізації якої відображено в науковій спадщині М. Берулави, С. Гончаренко, А. Данилюка, О. Дубасенюка, Е. Земляної, В. Хранівської, Н. Чапаєва, В. Юдіната ін. Крім того, здійснено численні науково-педагогічні дослідження, що дають змогу адаптувати постулати міждисциплінарної інтеграції до дидактичних реалій освітнього процесу ЗВО (О. Вознюк, Т. Дмитренко, І. Коновальчук, В. Джумирко, М. Гриньків та ін.).

Висновки. Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти визначаються особистісна орієнтація, оновлення змісту та форм організації освітнього процесу, інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів. Вирішення проблеми формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції бере початок з вивчення наукового спадку видатних мислителів, педагогів, філософів

щодо сутності категорії «толерантність», «педагогічна толерантність» на різних історичних періодах. Вивчення й аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми засвідчили, що загальним методологічним принципом вивчення феномену толерантності виступає принцип гуманізму, адже толерантність не сприймає насильства, жорстокості, посягання на свободу особистості. Міждисциплінарна сутність категорії толерантність кристалізується в тому, її зміст охоплює різні сфери наукового знання й спрямовує філософів, психологів та педагогів до вивчення феноменології її розвитку та формування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2014. 20 с.
2. Біда О. А. Толерантність – комплексна особистісна та професійна якість майбутнього вчителя початкових класів. *Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки.* 2016. Вип. 9. С. 145–148.
3. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа.* 2016. № 3. С. 4–6.
4. Волощук І. А., Вакуліна А. В. Розвиток толерантних якостей майбутніх вчителів в системі фахової підготовки. *Наук. вісн. Львівської академії. Серія : Педагог. науки.* 2020. Вип. 7. С. 20–25.
5. Гордієнко Ю. А. Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 20 с.
6. Горянська А. М. Проблема толерантності в контексті особистісної зрілості студентів педагогічних спеціальностей. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія.* 2008. Вип. 6. Ч. 1. С. 188–192
7. Делянченко В. М. Педагогічна модель процесу формування толерантності у майбутніх соціальних педагогів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6112/1/ПЕДАГОГІЧНА%20МОДЕЛЬ%20ПРОЦЕСУ%20ФОРМУВАННЯ%20ТОЛЕРАНТНОСТІ%20У%20МАЙБУТНІХ.pdf> (дата звернення: 18.012. 2022)
8. Люлька Г. А. Педагогічна толерантність як професійна якість сучасного вчителя початкових класів. *Молодий вчений.* 2020. № 2 (78). С. 435-437.
9. Максимова О. О. Позиція толерантності вчителя НУШ. *Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : монографія / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. – Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. С. 38–54.*
10. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 150 с.